

KUŞAK HAKLARI BAĞLAMINDA İNSAN HAKLARI ÖLÇEĞİ

Human Rights Scale In The Context Of Generation Rights

Ferzan DURUL¹, Kemal ER² ve Umut SOLMAZ³

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Yeditepe Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, ferzan.durul@yeditepe.edu.tr, orcid.org/0000-0003-0775-761522

² Doç. Dr., İstanbul Esenyurt Üniversitesi, Sanat ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, kemaler1@gmail.com, orcid.org/0000-0002-6906-7129

³ Öğr. Gör., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Seben İzzet Baysal Meslekiyüksokulu, Sosyal Hizmet ve Danışmanlık Bölümü, umut.solmaz@ibu.edu.tr, orcid.org/0000-0003-1112-3041

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Bilgisi

Geliş/Received:
21.10.2021

Kabul/Accepted:
07.02.2022

DOI:
10.18069/firatsbed.1012433

Anahtar Kelimeler

Kuşak Hakları, İnsan Hakları Ölçeği, Sosyal Hizmet, Sosyoloji, Kültürel Antropoloji.

Keywords

Generation Rights, Human Rights Scale, Social Work, Sociology, Cultural Anthropology.

ÖZ

İnsan hakları doğumdan itibaren her insanın sahip olduğu, hiçbir kurum ya da kişinin engel olamayacağı, bir başkasına devredilemeyecek, vazgeçilemeyecek hakları kapsamaktadır. Bu sebepten insanların, onurlu, sağlıklı ve mutlu yaşamaları için hayati öneme sahiptir. Ancak, insan hakları hayati öneme sahip olduğu halde, dünyadaki tüm ülkelerde insan hakları sorunları yaşanmaktadır. İnsan hakları sorunlarını tespit edebilmek için ise, ölçebilmek gerekmektedir. Buradaki çalışmada da, toplumdaki insan haklarıyla ilgili sorunları ölçebilmek amacıyla kuşak hakları bağlamında insan hakları ölçeği (KHÖ) geliştirilmiştir. Ölçeğin geliştirilmesi sırasında, literatür bilgisi doğrultusunda, kuşak haklarının birbirinden ayrılamayacağı ilkesinden hareket edilmiştir. Ölçekte “5”li likert ölçeğine göre hazırlanmış “40” soru bulunmaktadır. Ölçek örnekleme 764 katılımcının anketleri tamamlamasıyla oluşturulmuştur. Ölçeğin geçerlik ve güvenirlik çalışmaları için, IBM SPSS 25 programıyla Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA), Lisrel 8.72 programıyla Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) yapılmıştır. İç tutarlılık güvenirliğini ölçmek için kullanılan Cronbach Alpha değeri 0,97 bulunmuştur. AFA sonucu ölçeğin “4” faktörlü olduğu bulunmuştur. AFA, DFA analizleri sonuçlarının da gösterdiği gibi, KHÖ, geçerli ve güvenilir bir ölçme aracıdır.

ABSTRACT

Human rights cover the rights that every person has from birth, that no institution or person can prevent, that cannot be transferred to another person, that cannot be waived. For this reason, it is of vital importance for people to live dignified, healthy and happy lives. However, although human rights are of vital importance, human rights problems are experienced in all countries of the world. In order to detect human rights problems, it is necessary to measure them. In this study, the human rights scale (KHÖ) was developed in the context of generational rights in order to measure the problems related to human rights in the society. During the development of the scale, in line with the literature, the principle that generational rights cannot be separated from each other was taken into consideration. There are “40” questions prepared according to the “5” Likert scale in the scale. The scale sample was created after 764 participants completed the questionnaires. For the validity and reliability studies of the scale, Exploratory Factor Analysis (EFA) with IBM SPSS 25 program and Confirmatory Factor Analysis (CFA) with Lisrel 8.72 program were performed. The Cronbach Alpha value used to measure the internal consistency reliability was found to be 0.97. As a result of EFA, the scale was found to have “4” factors. As the results of the EFA and CFA analyzes show, the HRQ is a valid and reliable measurement tool.

Atıf/Citation: Durul, F., Er, K. ve Solmaz, U. (2022). Kuşak Hakları Bağlamında İnsan Hakları Ölçeği. *Firat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 32, 2(753-768).

Sorumlu yazar/Corresponding author: Umut SOLMAZ, umut.solmaz@ibu.edu.tr

1. Giriş

İnsanlık tarihinde 1900-2000 yılları arasındaki süreyi işaret eden 20. Yüzyıl, bir tarafta büyük bir değişim ve dönüşümü imlerken, diğer tarafta gerçekleşen Birinci ve ikinci dünya savaşları insanlığın değer bilgisinin alışı edilmesine zemin hazırlamıştır. 21. Yüzyıla gelindiğinde ise, her ülkede farklı düzeylerde insanlığın değer bilgisi zedelenmekte ve insan hakları ihlalleri devam etmektedir. Gelecekte de dünya nüfusunun büyük bir bölümünde, insan hakları ihlallerinin devam edeceği anlaşılmaktadır. O nedenle, insan haklarıyla ilgili sorunları tespit edebilmek ve önlemler alabilmek hayati bir öneme sahiptir. İnsan haklarıyla ilgili sorunları tespit edebilmek için ise, bu sorunları bilimsel yöntemlerle belirleyebilmek, ölçülebilmek gerekir. Bu bilimsel yöntemlerle yapılan tespitler yoluyla da insan haklarıyla ilgili sorunları çözebilmek için çalışmalar yapılabilmesi mümkün olabilir. Buradaki çalışmada da insan haklarıyla ilgili sorunların tespitine katkı amacıyla, toplumlarda yaşayan insanların insan haklarıyla ilgili durumlarını nasıl algıladıklarını ölçülebilecek bir araç geliştirmeye çalışılmıştır. Söz konusu amacı gerçekleştirebilmek için, insan hakları literatürüne bağlı kalınarak, insan haklarının tarihsel süreçteki gelişimi dikkate alınarak “kuşak hakları” olarak bilinen yaklaşım dikkate alınmıştır. Ayrıca, yine literatür bilgisi dahilinde, “kuşak hakları”nın birlikte ele alınması gerekliliği yaklaşımı benimsenmiştir. Yöntem olarak, literatür taramasına ek olarak yapılan çalışmalar, yöntem ve teknikler bölümünde verilmiştir.

Araştırmanın bir başka önemi de literatüre yapması planlanan katkıyla ilgilidir. İnsan haklarıyla ilgili İngilizce ve Türkçe literatürde ölçek çalışmaları tespit edilebilmiş ancak, kuşak hakları bağlamında insan haklarını ölçen ölçekler tespit edilememiştir. Hem insan hakları konusunun hassasiyetinden hem de literatürde konuyla ilgili ölçek bulma sorunu olduğundan, buradaki araştırmanın alanda önemli bir katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

1.1. İnsan Hakları ve Kuşak Hakları

Sadece insan olduğumuz için sahip olduğumuz haklar olarak tanımlanan insan hakları, her insanın doğuştan sahip olduğu, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez nitelikteki haklardır. İnsan onurunun ve değerinin farkındalığına işaret eden bu haklar, en yüksek ahlaki değerleri ifade etmesi açısından özgün bir hak tipidir (Donally, 1998, s. 19). “Evrensellik temelleri ve söylemleri” (Anar 1999, s.83) üzerinden şekillenen insan hakları, insanlığın ortak dili olduğu düşünülen haklardır (Gülmez 2001, s.4). Kavram olarak bu haklar, “tüm insanların ırk, dil, din, cinsiyet, renk, siyasal düşünce ulusal ya da toplumsal köken gibi ayrımlar gözetilmeksizin yararlanmasını öngören bir idealdir” (Aybay, 2010, s.9). İşte bu nedenle insan hakları bir ideal olarak “insan aklının ürettiği, düşünce ve fikirdir” (Kuçuradi, 2007, s.70). Bu fikrin temeli ise; “onur ve insanlık sahibi, özgürce davranan insan modeline” (Akıllıoğlu 1995, s.3) dayanmaktadır. Öznesinin insan olduğu ve insan aklının ürünü olan bu hakları anlamlandırmak, içselleştirmek hatta davranışa dönüştürmek için disiplinler arası bir zeminde ele almak gereklidir. Özellikle Antropoloji, Felsefe, Sosyoloji, Sosyal Hizmet ve Hukuk gibi farklı disiplinler kendi insan kavrayışı ile insan haklarını temellendirmekte ve görünür kılmaktadır.

Literatürde farklı temellere dayanan pek çok farklı insan hakları anlayışı olsa da bu kavramın, insanlık tarihi kadar eski olduğunu (Kapani, 1993, s.43) ve bir olgu boyutunda uzun bir tarihsel süreçte ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Böyle bir tarihsel zeminde, bu kavramın özellikle doğal haklar öğretisi ve toplum sözleşmesi ile yakın ilişkisi olduğu ancak (Erdoğan, 2011, s.2) modernite ile birlikte şekillendiği unutulmamalıdır. Tamamen bir talep olarak ortaya çıkan bu haklar, belirli bir süreç içinde siyasi ve hukuki bir aşamaya gelmiştir (Çeçen, 1998, s.3).

Özü itibarıyla “olan” değil, “olması gereken” üzerine yoğunlaşan Doğal Hukuk öğretisi (Güriz, 1985, s.149-152), insanın dünyaya insan olarak gelmesinden kaynaklanan, evrensel nitelikte haklarının olduğunu söylemektedir. Bu çalışmanın insan hakları kavrayışını oluşturan bu öğretinin insan hakları kavramının bir nevi antropolojik temelini oluştururken, öğretinin içinde gizil olarak yer alan “evrensellik” kavramı, iki farklı açıdan anlam kazanmaktadır. Buna göre; ilk bakışta evrensellik “bir ilkenin bir hakkın ya da bir yasanın, tüm insanlığı kapsamı” (Çüçen, 2011, s.47) olarak ele alınırken, insan hakları açısından evrensel olan “insanın ahlaki doğasıdır”. İnsanın ahlaki doğasının beklentisi ise onurlu bir yaşamdır. Bu nedenle “insan hakları var olan gerçek şartların çok ötesini gösterir. İnsanların nasıl bir durumda bulduklarından çok, onların nasıl yaşayabilecekleriyle daha derin ahlaki bir gerçeklik olarak görülen bir olanaklılık

durumuyla ilgilenir. (Donnelly, 1989, s.29). Bu nedenle öznesinin insan olduğu ve insan onurunun korunmasına ilişkin “iyi” ve “güzel” düşündüren, zihinlerde “olması gerekeni” temellendiren (Durul, 2018, s.49) bu haklar etik ilkelere aittir. Böyle bir etik temelle “insanların görmesi ve başka insanlara göstermesi gereken muameleyi” ifade eden bu haklar (Kuçuradi, 2007, s.72), insan onurunu koruyan ve güvence altına alan (Gülmez, 2001, s.42) olağanüstü düzeyde özel haklardır (Edmundson, 2004, s.191).

“İnsanın doğuştan ve sadece insan olması nedeniyle bu haklara sahip olma durumu” (Tezcan vd., 2006, s.52-53) dile getiren söylemin kendisi bile, doğal hukuk öğretisinden beslenirken, tarihsel süreçte insan haklarını temellendiren ve bu düşüncenin inşasında etkili olan insan hakları belgelerinde de, doğal hukuk öğretisinin ağırlığı hissedilmektedir. Özellikle insan hakları düşüncesinin gelişiminde önemli bir kilometre taşı olan Virginia Bildirgesi’nin birinci maddesinde doğal hukuk görüşü temellendirilmiş, tüm insanların vazgeçilmez, devredilmez haklarla dünyaya geldiğinin altı hassasiyetle çizilmiş; yaşama, özgürlük ve mutluluğu arama hakları bu bağlamda kaleme alınmıştır. Aynı şekilde 3 Eylül 1791 tarihinde ilan edilen Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi’nin ilk iki maddesinde (Çeçen, 1999, s.29) ve 1948 İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin bütününde doğal hukuk görüşünün hâkim olduğu söylenebilir. Söz konusu Bildirge, insanın diğer canlılardan ayrılan birtakım özelliklerini göz önünde bulundurarak, onun nasıl bir muamele görmesine ilişkin genel ilkeleri dile getirmektedir (Kuçuradi, 2007, s.198). 300 farklı dile çevrilen, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin her bir maddesi, insan hakları felsefesinin yaygınlaştırılması ve hukuki metinlere girmesi açısından geniş bir etki değeri olduğu unutulmamalıdır (Clapham, 2010, s.65).

İnsan hakları olgusunu, uluslararası düzlemde ve somut bir dizgede gerçekleştirme yolunda önemli bir adım olan İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (1948), İkinci Dünya Savaşı sonrasında, insanlık suçlarına karşı bir tepki niteliğinde ortaya çıkmıştır. Söz konusu Bildirge, insan haklarının ontolojik temeli olan insanın değeri (Uygun, 2000, s.14) üzerinden şekillenirken aslında etik bir bildirgedir. Bu nedenle, İHEB, insanın değerini korumaya yönelik bir söz edimi olarak ortaya çıkmıştır.

İnsan hakları kavramını pozitif hukuk anlayışı ile temellendirenlerin de olduğunu söylemek bu noktada oldukça zihin açıcı olacaktır. Bu anlayışa göre, insan hakları doğal ya da doğuştan getirilen haklar değil, aksine insan eliyle şekillenen hukuk kurallarıdır. Bu noktada “insan haklarının maddi temeli, devletin sosyo-ekonomik sisteminde ve üretim bağlamındaki gelişiminde yatmaktadır” (Gemalmaz, 2001: 110).

Böylesine farklı temellere dayanan insan hakları anlayışı olduğu gibi, bu kavramla ilintili farklı sınıflandırmaların olduğu da belirtilmelidir. Her sınıflandırma farklı ölçütlerle geliştirilmiş, temelinde birbirini desteklemiş, belli açılardan da insan haklarının anlamlandırılmasına hizmet etmiş olmasına rağmen, yapılan sınıflandırmalarda iki önemli nokta gözden uzak tutulmalı ve bir ilke olarak benimsenmelidir. İlk olarak insan hakları diye nitelendirdiğimiz hakların neler olduğuna ilişkin alanın billurlaştırılması gereklidir. İnsan hakları her koşulda kişi haklarıdır ve “insanın kendi olanaklarını geliştirmesine ya da olanaklarını geliştirme konusunda kendisini bilinçlendirmesine imkân tanıyan tüm haklar” (Çotuksöken, 2010: s.34) insan hakları olarak ele alınmalıdır.

İkinci olarak ise hakların bölünmezliği ve bütünselliği ilkesinin benimsenmesidir. Yapılan tüm sınıflandırmalarda zihinlerde hiyerarşik bir yapı oluşsa da, hiçbir hakkın bir diğeri karşısında üstünlüğü ya da önceliği yoktur. Başka bir ifadeyle “haklar arasında hiyerarşi kurulamaz, önem ve değer sıralaması yapılamaz”. Bu noktayı hassasiyetle işleyen Degrenne’nin “birbirinden bağımsız haklar yoktur, sadece hak vardır” (Degrenne, 1938: s.261) ifadesi bu ilkeyi daha da görünür hale getirmektedir. Özellikle bütünsellik ilkesi, literatürde “binanın kolonlarına benzetilirken” (Çeçen 1990: 27), bu ilke doğrultusunda “hiçbir insan hakkı ya da insan hakkı grubu başka bir insan hakkı ya da hak grubunun korunması adına feda edilemez, ertelenemez, gözden çıkarılamaz” (Kuçuradi 1980:52).

Bu ilkeler doğrultusunda literatürde var olan sınıflandırmalara bakacak olursak; “Negatif-Pozitif Statü Hakları, Bireysel ve Toplu Haklar, Klasik ve Sosyal Haklar” Birinci, İkinci ve Üçüncü Kuşak Haklar bunlara örnek olarak verilebilir.

Bu çalışma, özellikle Kuşak Haklar bağlamında temellendirilmiş olmasına rağmen diğer sınıflandırmaların içeriğine kısaca bakmak yerinde olacaktır. “Pozitif ve Negatif Statü Hakları” özellikle Türk Hukuk öğretisinde kullanılan, bireyi ve devleti konumlandıran haklar olarak nitelendirilmektedir. “Negatif statü hakları”, “koruma hakları” olarak kullanılmakta olup, bireyi devlete ya da siyasal iktidara karşı koruyan haklardır. Özellikle yaşam hakkı, dernek kurma, gösteri ve toplanma özgürlüğü, kişi dokunulmazlığı, din ve vicdan özgürlüğü, düşünce ve ifade özgürlüğü bu statüdeki haklardır (Erdoğan, 2001, s.147). Pozitif

statü hakları ise, devlete sorumluluk yükleyen haklar olarak tanımlanabilir. Bu bağlamda devlet, hakların işler hale gelebilmesi için, alt yapı hazırlamakla yükümlüdür. Örneğin sağlık hakkı kapsamında devletin hastaneler kurmak, hekimleri eğitmek, atamak, bu alanda sağlık plan ve programları hazırlamakla ilgili sorumluluğunun olduğu belirtilmektedir. “Bu kategoride yer alan "Aktif Statü Hakkı" ise; “katılma hakkı” olarak nitelendirilmekte ve yurttaşın siyasal otoritenin oluşmasındaki işlevini dile getirmektedir. Seçme ve seçilme, siyasî parti kurma ve üye olma, dilekçe hakkı bu gruba giren haklardandır” (Durul, 2008, s.68). Bir diğer sınıflandırma ise; özellikle hakların öznelere ya da başka bir ifadeyle kullanım koşullarına göre yapılan sınıflandırmadır. Buna göre, söz konusu hakkın sahibi ya da o haktan yararlanan tekil birey ise bu haklara bireysel haklar denilmiş ancak bu hakkın karşısına da kolektif haklar çıkarılmıştır (Gemalmaz, 2001, s.470).

Son olarak bu çalışmanın temelini oluşturan sınıflandırma ise kuşak haklar sınıflandırmasıdır. Bu sınıflandırma insan haklarının tarihsel ve düşünsel gelişimini imlemek üzere yapılmış ve üç kuşak içerisinde ele alınmıştır. Özüde insan haklarının statik değil, dinamik bir yapıya sahip olduğunu düşündüren bu sınıflandırma, ilk olarak 1979’da Karek Vasak tarafından ileri sürülmüştür (Gözler, 2011, s.511). Bu çerçevede birinci kuşakta temel hak ve özgürlükler, ikinci kuşakta siyasal hak ve özgürlükler son olarak üçüncü kuşakta sosyal ve kültürel haklar gelişme göstermiştir (Çeçen, 1998, s.3).

Literatürde klasik haklar olarak da nitelenen birinci kuşak haklar, tarihsel olarak 17. ve 18. Yüzyılda, özellikle Locke’un doğal hukuk kuramıyla şekillenmiş, bireyci teorilerin temelinde yatan “bireyin doğuştan getirdiği haklar” çerçevesinde ortaya çıkmıştır (Ağaoğulları, 1989, s.195). Özüde bireyi koruma niteliği taşıyan bu haklar, Virginia Bildirgesi’nde ele alınmış olsa da özgün şekline Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi’yle kavuşmuştur (Akal, 2003, s.13). Bu hakların gelişmiş şekli, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ve BM Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi’nde (Doğru, 1998, s.16-33) yer alır. Söz konusu hakları şöyle sıralamak mümkündür; “Yaşama Hakkı, Kişi Dokunulmazlığı, Düşünme ve Düşünceyi Açıklama Özgürlüğü, Konut Dokunulmazlığı, Din ve Vicdan Özgürlüğü, Mülkiyet Hakkı, Eşitlik, Dernek Kurma Hakkı, Dilekçe Hakkı, Çalışma Özgürlüğü”.

İlk kuşak haklar özellikle aristokrasi ve burjuvazi arasındaki mücadelenin ürünü olarak tarihe geçerken, ikinci kuşak haklar ise, sanayi devrimi ile ortaya çıkan ve Marksist öğretinin vücut bulduğu işçi sınıfının mücadelesi ve talepleri doğrultusunda, “sosyal ve ekonomik haklar” olarak literatüre geçmiştir. Bu bağlamda ikinci kuşak haklar, insanın içinde yaşadığı toplumda ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik şekillenen ve en önemlisi devlete sorumluluk yükleyen, devletin altyapı oluşturmasını zorunlu kılan haklardır. Bu hakları şöyle sıralamak mümkündür; “Eğitim Hakkı, Sağlık Hakkı, Konut Hakkı, Çalışma Hakkı, Ailenin Korunması Hakkı, Sosyal Güvenlik Hakkı”.

Üçüncü kuşak insan hakları ise, 20. yüzyıla birlikte insan haklarına yönelik taleplerimizin değiştiğini ve çeşitlendiğini gösterir niteliktedir. Özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında, her yönüyle insan dünyasına ilişkin tahribatın artmasıyla birlikte, devlet ve bireyin ortak sorumluluğunda şekillenen bu haklar, dayanışma hakları olarak nitelendirilmektedir. (Yeşilçayır, 2019, s.62). Plansız gerçekleşen teknolojik ilerlemenin, küresel çevre felaketlerinin ve elbette sömürünün sonlandırılmasını hedefleyen bu haklar şöyle sıralanabilir; “Çevre Hakkı, Ortak Mirası Koruma Hakkı, Gelişme Hakkı, Barış Hakkı”.

Sonuç olarak, insan hakları anlayışında, “genişleyen, zenginleşen insan hakları kataloğuna rağmen, teorik olarak” (Karaosmanoğlu, 2011, s.55) insan haklarının bütünselliği ve bölünmezliği ilkesi, tüm sınıflandırmaların anlamlandırılmasında prensip olarak benimsenmesi gerekirken, bu sınıflandırmaların amacın “açıklık” ve “anlayış” kolaylığı sunduğu (Akıllıoğlu, 1995, s.139) unutulmamalıdır.

2.Yöntem

Kuşak Hakları Ölçeği’nin (KHÖ) hazırlanma sürecinde tüm ölçek hazırlanma süreçlerinde olduğu gibi, önce araştırmanın kuramsal kısmıyla ilgili çalışmalar yapılarak konuya hâkimiyet sağlanmıştır. Daha sonrasında, ölçek sorularının hazırlanmasına geçilmiştir. Ölçek sorularının hazırlanmasında, literatüre göre de, kuşak haklarının birbirinden ayrılmaz olduğu, birbirleriyle ilişkili olduğu bilgisinden hareketle, kuşak hakları tek tek incelenmiş ve bir bütün olarak değerlendirilmiştir. “5”li likert düzeninde hazırlanan ölçek sorularının şıkları, “1: Kesinlikle Katılmıyorum”, “2: Katılmıyorum”, “3: Orta Derecede Katılıyorum”, “4: Katılıyorum”, “5: Kesinlikle katılıyorum” şeklindedir. Ölçek soruları, devamında konuyla ilgisi bulunan, 2 profesör doktor, 1 doçent doktor, 3 doktor öğretim üyesi akademisyene gönderilerek önerileri

doğrultusunda yeniden düzenlenmiştir. Bu şekilde hazırlanan ölçeğin maddeleri, internet ve sosyal medya kanalları kullanılarak, ön deneme testinin gerçekleştirilmesi için bireylere gönderilmiştir. Bu ölçeğin gönderilmesi sırasında, soruların anlaşılır olup olmadığı, anlaşılmayan kavram ya da kelime olup olmadığı, cevaplarken zorluk çekilen soru ya da etik açıdan cevaplamakta sıkıntı çekilen soru vb. gibi durumlarla ilgili geri bildirim istenmiştir. 90 kişi ankete cevap vermiştir. Bunlardan 14 bireyden bazı sorularla ilgili yorum gelmiştir. Söz konusu yorumlar da dikkate alınarak ve ölçeğin cevaplanmasıyla ilgili zaman sınırı da dikkate alınarak, bazı sorular anketten çıkarılmış, toplam 58 sorudan yapılan indirgemeye 40 soru ölçeğin maddelerini oluşturmuştur. 40 soruluk ölçekle Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi'ne etik kurul raporu başvurusu yapılmış ve üniversitenin 29.04.2021 tarihli, 2021/171 protokol nolu kararıyla etik kurul raporu alınmıştır. Son olarak etik kurul raporu alınmış ölçek soruları internet ve sosyal medya kanalları kullanılarak dağıtılmış, 764 kişi tarafından anketin doldurulması sağlanmıştır. Doldurulan anketin kaydedilebilmesi için anketin tamamının doldurulması sistemsel olarak şart koşulduğundan, kayıp veri olmamıştır. Ölçek sorularına verilen cevapların analizinde ve AFA'da IBM SPSS 25 programı, DFA'da LISREL 8.72 programı kullanılmıştır. Yapılan analizler aşağıda bulunmaktadır.

2.1. Evren ve Örneklem

Bir ülkedeki insan haklarının nasıl algılandığını ölçmek ciddi sorumluluk, titizlik gerektiren bir iştir. Ayrıca genelleme yapabilmek için olanaklı olan en fazla sayıda bireye ulaşmak, örneklemi olabildiğince geniş tutmak gereklidir. Literatürdeki bilgilere göre, 10.000.000 kişilik bir evren için % 95 güvenilirlik düzeyinde 384 bireyden anket verisi toplamak gereklidir (Gürbüz ve Şahin, 2016, s.132). Yine alan yazına göre, faktör analizi için 300 örneklem sayısının yeterli olduğu; ölçeğin maddelerinin sayısının 10 katının uygun olduğu gibi bilgiler bulunmaktadır. Ayrıca, "Kaiser-Meyer-Olkin değerinin yüksek olması, ölçekteki her bir değişkenin, diğer değişkenler tarafından mükemmel bir şekilde tahmin edilebileceği anlamına gelir." Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) testi dikkate alındığında, örneklem büyüklüğü için değerler "0.60-0.70 arasında ise zayıf", "0.70-0.80 arasında ise orta", "0.80-0.90 arasında ise iyi" ve "0.90 üzerinde ise mükemmel olarak yorumlanabilir (Çokluk vd., 2010, s. 206, 207). Buradaki araştırmada Tablo 1'de yer verildiği gibi 764 bireyden veri toplanan ölçekte KMO değeri ,97 çıkmıştır. Yani örneklem sayısının çok iyi derecede olduğu söylenebilir. Örneklemden toplanan veriler sosyal medya ve internet kullanılarak toplanmıştır. Ankete katılanlar anketin tamamına cevap vermediklerinde anket kayıt edilemediğinden, geçersiz anket olmamıştır. Bu bilgilere göre, araştırmada insan hakları konusundaki algıyı Türkiye'ye genelleyerek ölçme iddiası olmadığından, kuşak hakları kapsamında insan haklarını ölçmeye yönelik bir araç geliştirme amacı taşıdığından örneklem büyüklüğünün oldukça iyi olduğu değerlendirilmektedir.

2.2. Kapsam ve Sınırlılıklar

Araştırmanın kapsamı, konu açısından, kuşak hakları bağlamında insan haklarını ölçebilecek bir araç geliştirilmesiyle sınırlıdır. İnsan haklarının bir ülkede nasıl algılandığını ölçebilmek için, literatüre göre evren ve örneklem başlığında açıklanan çok daha küçük sayılar yeterli olsa da, konunun özellikleri gereği, o ülkedeki her gruptan, her yaştan, her eğitim derecesinden, her cinsiyetten, her bölgeden vb. olabildiğince çok bireyden veri toplamak gereklidir. Dolayısıyla buradaki çalışma ölçek geliştirme amacı taşıdığından, araştırma açısından bir sorun yoktur. Çalışmanın bir diğer kısıtı yalnızca internet ve sosyal medya kullanılarak yapılmış olmasındadır. Bu durumda Covid 19 pandemi koşullarının etkisi olmuştur. İnternet ve sosyal medya kanalları kullanıldığından aşağıda demografik verilerle ilgili tablolarda da görüldüğü gibi, katılımcılar genelde daha genç yaşlarda ve lise ve üstü eğitim düzeyinde olanlardan oluşmuştur. Ölçekle ilgili bir kısıtı da katılımcıların dikkatlerinin dağılımdan anketi doldurabilecekleri süreler dikkate alınarak, soru sayısında sınırlandırma yapılması gerekliliği oluşturmuştur. O nedenle kuşak hakları bağlamında sorulabilecek sorulardan bir kısmı uzman görüşleri ve ölçek yazarlarının fikir birliği dikkate alınarak elenmiştir.

3. Bulgular

3.1. Ölçeğe Katılanlarla İlgili Demografik Bilgiler

Geçerlilik ve güvenirlik ile ilgili başlıkta da açıklandığı gibi, ölçekle ilgili değerlendirme yapılırken, örneklemin özelliklerinin de yapılan analizleri etkilemesi sebebiyle demografik değişkenler aşağıda verilmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Bilgileri

N=764	n	%
Doğum Yılı		
1950-1964	32	4,2
1965-1979	117	15,3
1980-1995	201	26,3
1996-2003	414	54,2
Toplam	764	100,0
Cinsiyet		
Erkek	212	27,7
Kız	552	72,3
Toplam	764	100,0
İkamet Edilen Bölge		
Marmara Bölgesi	466	61,0
Ege Bölgesi	66	8,6
İç Anadolu Bölgesi	80	10,5
Akdeniz Bölgesi	36	4,7
Güneydoğu Anadolu Bölgesi	14	1,8
Doğu Anadolu Bölgesi	21	2,7
Karadeniz Bölgesi	81	10,6
Toplam	764	100,0
İkamet Durumu		
Evin mülkiyeti bana ait	496	64,9
Kiracıyım	268	35,1
Toplam	764	100,0
Eğitim Durumu		
İlkokul Mezunu	8	1,0
Ortaokul Mezunu	9	1,2
Lise ve dengi mezunu	212	27,7
Lisans veya önlisans mezunu	410	53,7
Yüksek lisans mezunu	105	13,7
Doktora Mezunu	20	2,6
Toplam	764	100,0
Çalışma Durumunuz		
Herhangi bir işte çalışmıyorum	121	15,8
Part-time çalışıyorum.	18	2,4
Tam zamanlı çalışıyorum	252	33,0
Emekliyim	35	4,6
Emekliyim ancak çalışıyorum.	21	2,7
Öğrenciyim	272	35,6
Hem öğrenciyim hem çalışıyorum.	45	5,9

Toplam	764	100,0
Hane Halkı Geliri		
1500-2500 TL	66	8,6
2501-3000 TL	89	11,6
3001-4500 TL	149	19,5
4501-5500 TL	98	12,8
5501-6500 TL	85	11,1
6501-7500 TL	55	7,2
7501 TL ve üzeri	222	29,1
Toplam	764	100,0
Medeni Durum		
Bekar	529	69,2
Evli	203	26,6
Boşanmış	28	3,7
Eşi vefat etmiş	4	,5
Toplam	764	100,0
Çalışılan Alan		
Kamu sektöründe çalışıyorum	118	15,4
Özel sektörde çalışıyorum	174	22,8
Serbest meslek icra ediyorum	44	5,8
Sivil toplum kuruluşunda çalışıyorum	7	,9
Çalışmıyorum	388	50,8
Diğer	33	4,3
Toplam	764	100,0

3.2. Geçerlik ve Güvenirlik

Öncelikle ölçeğin yapı geçerliliğinin sağlanabilmesi için faktör analizine uygun olması gerekmektedir. Faktör analizinin gerçekleştirilebilmesi için ise, bu başlık altında da incelendiği gibi, çok değişkenli normalliğin olması, örneklem büyüklüğünün yeterliliği, “binişiklik” olmaması sayıtların doğrulanması gerekmektedir. Çokluk vd.’nin literatürden verdiği bilgilere göre, “İstatistiksel çözümler faktör sayısını saptamak için kullanıldığında, çok değişkenli normalliğin olduğu sayıtları kabul edilir.” ... “Verilerin çok değişkenli normal dağılımdan geldiği ‘Bartlett Küresellik Testi’ (Bartlett's Test of Sphericity)” yardımıyla gerçekleştirilir (2010, 208). Yine faktör analizini gerçekleştirmek için, örneklem hacminin yeterli olması gerekir ve yeterli olup olmadığının testi için ise Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) testi gerçekleştirilir. Bu testin değerinin ,60’dan yüksek olması gerekmektedir (Gürbüz ve Şahin, 2016: 311). Aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi, buradaki çalışmada Bartlett Küresellik Testi anlamlılık değeri (sig. = 0.000) çıkmıştır (Tablo 2). Buradan değişkenler arasındaki ilişkilerden oluşan matris ($p < 0.01$) olarak değerlendirildiğinde verilerin faktör analizi için anlamlı olduğu ve faktör analizinin gerçekleştirilebileceği anlaşılmaktadır. Ayrıca örneklemin büyüklüğünün yeterliliğiyle ilgili olan KMO’da ,97’dir ve bu değer temel kabul değeri olan ,60’dan çok yüksek olduğundan, örneklemin çok iyi derecede yeterli olduğu söylenebilir.

Tablo 2. KMO ve Bartlett Testi

Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Yeterliliği		,977
Bartlett küresellik testi	Ki kare değeri	25721,238
	Samp derecesi (df)	780
	Anlamlılık (Sig.)	,000

Yukarıda ölçeğin faktör analizi için temel gerekliliklerinin neler olduğu açıklanmaya çalışılmıştır. Ancak birkaç noktanın daha altını çizmek de yarar vardır. Anketler basılı olarak yapılmışsa, baştan savma doldurulmuş anketler mutlaka imha edilmeli, yine SPSS'e veriler yüklendiğinde, uç değerli anketlerin silinmesi gibi veri temizliği işlemleri yapılmalı; faktör analizinde "binişiklik" kontrolü yapılmalı, literatür bilgisi dikkate alınarak "binişiklik" tespiti yapılan ölçek maddeleri (anket soruları) çıkarılmalıdır. Ölçek araştırmacılar tarafından kullanılırken, AFA ve DFA'nın tekrarlanmasında fayda olduğu, örneklemin durumuna göre (teoride her ne kadar kararlılık beklense de) faktör yapısının değişebileceği, faktör sayısının değişebileceği, binişiklik vb. sorunlar çıkabileceği dikkate alınmalıdır.

Buradaki çalışmada verilerin faktör analizi için uygun olduğu anlaşıldıktan sonra, ölçeğin yapı geçerliliği ile ilgili Açıklayıcı Faktör analizi (AFA) yapılmıştır. Devamında AFA'nın bir nevi sağlaması gibi değerlendirilebilecek ölçeğin kuramsal yapısının doğrulanması amacıyla Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) yapılmıştır. Genel bir sınıflandırma yapılırsa faktör analizi Açıklayıcı Faktör analizi (AFA) ve Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) olarak ikiye ayrılabilir. AFA ile ölçekte bulunan çok fazla item (madde) belirli başlıklar altında azaltılarak yorumlama açısından kolaylık sağlamaktadır. DFA ile ise, kuramsal bir yapıya uygun olarak geliştirilen bir ölçme aracından elde edilen verilere dayanarak, ilgili yapının doğrulanıp doğrulanmadığı belirlenmeye çalışılmaktadır (Çokluk vd., 2010, s.177). Ayrıca faktör analizinin ölçeklerin yapı geçerliliğini ölçmede kullanımının elverişli olduğu ile ilgili uzmanlar arasında yaygın bir görüş birliği bulunmaktadır (Çokluk vd., 2010, s.185).

Buradaki çalışmada SPSS programı kullanılarak yapılan AFA ile itemlerin faktörlere dağılımı belirlenmeye çalışılmıştır. Bunun için aşağıda Tablo 3'te görüldüğü gibi, AFA'da öncelikle dik döndürme tekniklerinden Varimax kullanılarak ölçeğin faktörleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Yapılan AFA analizi sonucunda ölçek maddelerinin aşağıda da incelendiği gibi özdeğerleri "1" in üstünde olan "4" faktörlü olduğu görülmektedir. Bu "4" faktör toplam varyansa katkıları açısından incelendiğinde ise, %52,88 ile birinci faktör altında toplandığı, diğer "3" faktör ise, sırasıyla %6,09, %3,58, %2,51 olduğu görülmektedir (Tablo 3).

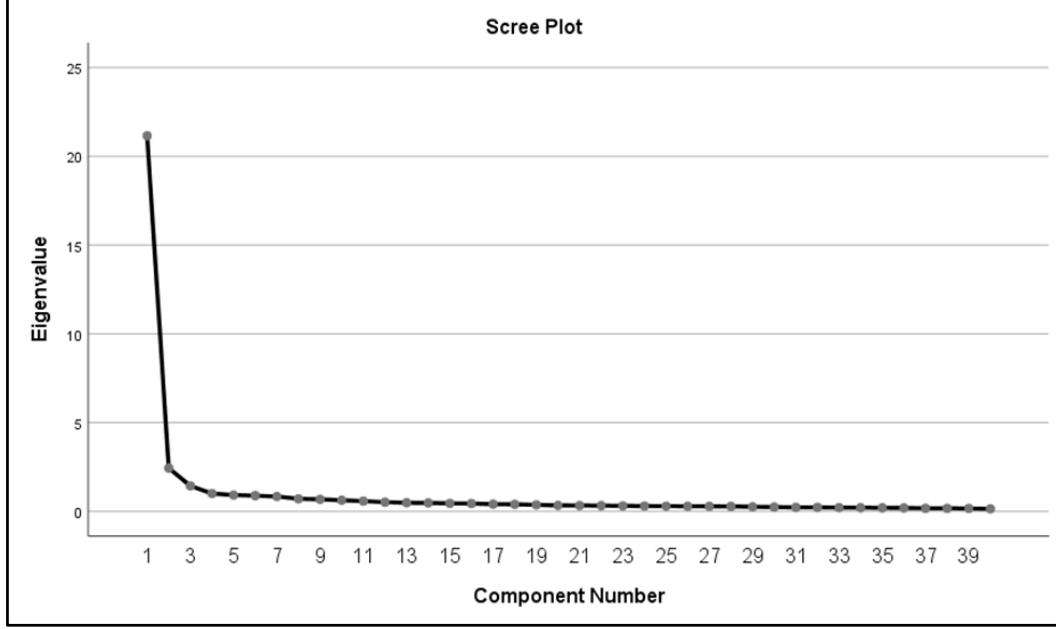
Tablo 3. Toplam Açıklanan Varyans

	Başlangıç Öz Değerleri			Karesi Alınan Yüklerin Toplam Çıkarımı			Karesi Alınan Yüklerin Döndürme Toplamı		
	Toplam	% Varyans	Birikimli %	Toplam	% Varyans	Birikimli %	Toplam	% Varyans	Birikimli %
1	21,154	52,885	52,885	21,154	52,885	52,885	9,104	22,760	22,760
2	2,439	6,098	58,983	2,439	6,098	58,983	7,714	19,286	42,046
3	1,433	3,581	62,564	1,433	3,581	62,564	4,924	12,309	54,354
4	1,004	2,511	65,075	1,004	2,511	65,075	4,288	10,721	65,075
5	,919	2,298	67,373	-	-	-	-	-	-
6	,884	2,211	69,584	-	-	-	-	-	-

7	,836	2,089	71,672	-	-	-	-	-	-
8	,708	1,770	73,442	-	-	-	-	-	-
9	,679	1,698	75,140	-	-	-	-	-	-
10	,626	1,566	76,706	-	-	-	-	-	-
11	,579	1,446	78,152	-	-	-	-	-	-
12	,517	1,293	79,446	-	-	-	-	-	-
13	,487	1,217	80,662	-	-	-	-	-	-
14	,475	1,188	81,850	-	-	-	-	-	-
15	,453	1,134	82,984	-	-	-	-	-	-
16	,439	1,099	84,082	-	-	-	-	-	-
17	,407	1,017	85,099	-	-	-	-	-	-
18	,399	,998	86,097	-	-	-	-	-	-
19	,368	,920	87,017	-	-	-	-	-	-
20	,336	,841	87,858	-	-	-	-	-	-
21	,331	,827	88,685	-	-	-	-	-	-
22	,323	,808	89,493	-	-	-	-	-	-
23	,312	,781	90,274	-	-	-	-	-	-
24	,304	,761	91,035	-	-	-	-	-	-
25	,296	,740	91,774	-	-	-	-	-	-
26	,289	,723	92,497	-	-	-	-	-	-
27	,286	,716	93,213	-	-	-	-	-	-
28	,281	,702	93,915	-	-	-	-	-	-
29	,257	,643	94,558	-	-	-	-	-	-
30	,245	,613	95,170	-	-	-	-	-	-
31	,228	,571	95,741	-	-	-	-	-	-
32	,226	,566	96,307	-	-	-	-	-	-
33	,216	,541	96,848	-	-	-	-	-	-
34	,209	,522	97,370	-	-	-	-	-	-
35	,200	,501	97,871	-	-	-	-	-	-
36	,196	,491	98,361	-	-	-	-	-	-
37	,176	,439	98,801	-	-	-	-	-	-
38	,173	,432	99,233	-	-	-	-	-	-
39	,165	,412	99,645	-	-	-	-	-	-
40	,142	,355	100,000	-	-	-	-	-	-

Yine ölçeğin kaç faktörlü olduğuna karar verilirken “scree plot” (yamaç birikinti grafiği) da incelenebilir. Bu grafik incelenirken “Y” ekseninden aşağıya doğru olan çizgideki noktalara bakılır. Yamaç birikinti grafiği (Scree Plot) baskın durumda olan faktörlerin fark edilmesini sağlar. Böylece maddelerin (itemlerin) dağıldığı faktör sayısı azaltılmış olduğundan ortaya çıkan faktörlerin yorumlanması kolaylaşır (Çokluk vd., 2010, s.220-227). Buradaki çalışmada da Grafik 1’e bakıldığında, “Y” ekseninden yukarıdan aşağıya iki nokta arasında düz bir çizgi indiği ve sonra diğer “3” aralıkta eğimin iyice azaldığı ve daha sonra da nispeten düz bir plato yaptığı görülmektedir. Anlaşılacağı üzere, maddelere değerlerin yüklenmesi anlamında en fazla yüklenme “1.” faktör üzerinde olmuştur. Nispeten daha az bir yüklenme “2.” faktör üzerinde olmuş, “3.” ve “4.” faktörlerdeki yüklenmeler ise daha da az olmuştur. Scree Plot grafiğinde görüldüğü üzere,

toplam açıklanan varyans tablosu ve “scree plot” grafiği birlikte dikkate alındığında ölçeğin “4” faktörlü olduğu desteklemektedir. “4” faktörlü yapının her birine isim verme çalışması yapılırken ise, tek bir kavram ile isim verilemediğinden, “A”, “B”, “C”, “D” şeklinde semboller kullanılmış, bu sembollerle ifade edilen ölçek sorularının ölçtüğü konular aşağıdaki paragrafta açıklanmıştır (Şekil 1).

Şekil 1. Yamaç Birikim Grafiği

Ortaya çıkan faktörlerin hangi ölçek maddelerini ölçtüğü döndürülmüş bileşenler matrisi Tablo 4’te görülmektedir. Genel olarak buradaki faktörlerin kuşak haklarıyla ilgili neleri ölçtüğünün analizi ise şöyle yapılabilir. “Faktör A” devletin sağlaması gerekli olan çalışma hayatıyla ilgili haklar, eğitim ile ilgili haklar, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkı, beslenme ve sağlık hizmetlerinden faydalanabilme, düşünce ve kanaatlerini özgürce açıklayabilme haklarını içermektedir. “Faktör B”, din, inanç, etnik durum, düşünce, cinsiyet gibi durumlara karşı ayrımcılığa uğramama hakkını içermektedir. “Faktör C”, yaşanılabilir bir çevreyle ilgili haklar ve şiddetten korunmayla ilgili hakları kapsamaktadır. “Faktör D”, çalışma hayatıyla ilgili örgütlenme ve sendikal hakları içermektedir. Burada görüldüğü gibi, her boyutun altında birden fazla kavramla ilgili maddeler toplanmıştır. Bunun sebebi de yine araştırmanın kuramsal kısmıyla bağlantılı olarak, kuşak haklarının birbirleriyle ilişkisi olması konusuyula ilgilidir. Aynı sebepten ölçek sorularına cevap verenler de, örnek olarak “Faktör C”de görüldüğü gibi, şiddet ile ilgili sorulara ve çevreyle ilgili sorulara benzer tepkiler göstermiş/ benzer cevaplar vermiş dolayısıyla da aynı faktör altında toplanmıştır. Ölçek sorularının faktörlere dağılımı ise şöyledir: “Faktör A”, 19, 22, 23, 15, 21, 25, 24, 27, 17, 16, 20, 6, 28, 26, 18, “Faktör B”, 10, 8, 9, 12, 11, 13, 7, 4, 2, 5, 14, 1, 40, 3, “Faktör C”, 33, 34, 32, 35, 36, 38, 37, 39, “Faktör D”, 31, 29, 30 (Tablo 4).

Tablo 4. Döndürülmüş Bileşenler Matrisi

	Bileşenler			
	1	2	3	4
Ülkemde çalışan herkes, sosyal güvencesi olan bir işte çalışmaktadır.				,771
Ülkemde herkes adil ve eşit koşullarda eğitim almaktadır.				,764
Ülkemde herkesin aldığı eğitim sahip olduğu yetenekleri hayata geçirebilecek yeterliliktedir.				,730
Ülkemde herkes, hayatını idame ettirebileceği işe sahiptir.				,715
Ülkemde her çalışan işten çıkartıldığında tazminatını alabilmektedir.				,666

Ülkemde herkes sağlıklı ve dengeli bir çevrede (hava kirliliğine karşı korunmuş, yeterli bir yeşil çevreye sahip vb.) yaşamaktadır.	,663
Ülkemde herkesin eğitimde herhangi bir ayrımcılığa maruz kalmama güvencesi bulunmaktadır.	,655
Ülkemde herkes yeterli beslenmektedir.	,644
Ülkemde devlet, işsizliği önlemeye yönelik önlemler almaktadır.	,643
Ülkemde devlet, çalışanların yaşam seviyesini yükseltmektedir.	,595
Ülkemde her çalışan, işsiz kaldığında işsizlik sigortasından rahatlıkla yararlanabilmektedir.	,592
Ülkemde herkes düşünce ve kanaatlerini tek başına veya toplu olarak açıklama konusunda kendini güvende hissetmektedir.	,569
Ülkemde şehirlerin özellikleri ve çevresel koşulları gözetilerek, planlama dahilinde konut ihtiyacı karşılanmaktadır.	,537
Ülkemde herkes sağlık hizmetlerinden eşit ve adil şekilde yararlanmaktadır.	,458
Ülkemde kaza, hastalık, yaşlılık, işsizlik, maluliyet ve ölüm gibi nedenlerle doğan her türlü gelir kaybını ve gider artışını karşılamak için önlemler alınmaktadır.	,458
Ülkemde herkes inandıkları din ya da inancı açıklayabilme özgürlüğüne sahiptir.	,781
Ülkemde herkes, hiçbir zorlama olmadan, inancını özgürce yaşamaktadır.	,752
Ülkemde herkesin tercih ettiği bir dini kabul etme ya da değiştirme özgürlüğü bulunmaktadır.	,743
Ülkemde herkes dini inanç fark etmeksizin eşit haklardan yararlanmaktadır.	,712
Ülkemde herkes, cinsiyet veya cinsel tercih fark etmeksizin eşit haklardan yararlanmaktadır.	,667
Ülkemde Laz, Kürt, Çerkez, Türkmen veya genel olarak göçmen, muhacir vb. bakılmaksızın herkes eşit haklardan yararlanmaktadır.	,601
Ülkemde herkesin, asayışı bozmadan gösteri yürüyüşü ve siyasi toplantılar düzenleme hakkı bulunmaktadır.	,576
Ülkemde herkes düşünce ve kanaatlerini özgürce açıklayabilmektedir.	,567
Ülkemde herkesin yaşam hakkı hukuk düzenince korunmaktadır.	,559
Ülkemde herkes, düşünce ve kanaatlerini açıklama konusunda baskı yaşamamaktadır.	,557
Ülkemde yasa önünde herkes eşit muamele görmektedir.	,501
Ülkemde herkesin fiziki ve psikolojik varlığı devlet tarafından korunmaktadır (Fiziksel ve psikolojik şiddete uğramama, hayati tehlikelere karşı korunma vb.).	,501
Ülkemde insanlar, kişiliğini serbestçe geliştirme hakkını kullanmaktadır.	,449
Ülkemde hiç kimseye işkence yapılmamakta, beden ve ruh bütünlüğüne dokunulmamaktadır.	,444
Ülkemde çevrenin korunması ve geliştirilmesi konusundaki farkındalık yüksektir.	,645
Ülkemde yaşanılır bir çevre için devlet gerekli önlemleri almaktadır.	,599
Ülkemde yaşanabilir bir çevrenin devamlılığının sağlanması konusunda insanlar kendini güvende hissetmektedir.	,596
Ülkemde herkes yerel, bölgesel, ulusal olarak şiddet eylemlerine karşı korunmaktadır.	,585
Ülkemde herkes, uluslararası alanda şiddet eylemlerine (terör eylemleri, dış ülkelerden gelebilecek saldırılar vb.) karşı korunmaktadır.	,569
Ülkemde herkes kendini geliştirme konusunda eğitim vb. yollarla devlet kurumları tarafından desteklenmektedir.	,544
Ülkemde savaşın engellenmesi ve barışçıl bir ortamın sağlanması için gerekli önlemler alınmaktadır.	,512
Ülkemde insanların bulunduğu toplumdaki kültürel kimliğine saygı gösterilerek gelişimine katkı sağlanmaktadır.	,487
Ülkemde işveren ve sendika temsilcileri arasında, çalışma koşulları, ücretler, çalışma süreleri, sosyal yardımlar gibi konularda toplu sözleşmeler yapılmaktadır.	,697
Ülkemde işçi ve işveren sendikaları, temsil ettikleri üyeleriyle ilgili sözleşmeler yapmaktadır.	,659
Ülkemde grev ve lokavt haklarının kullanılmasında herhangi bir engelleme bulunmamaktadır.	,558

3.3. Ölçeğin Güvenirliği

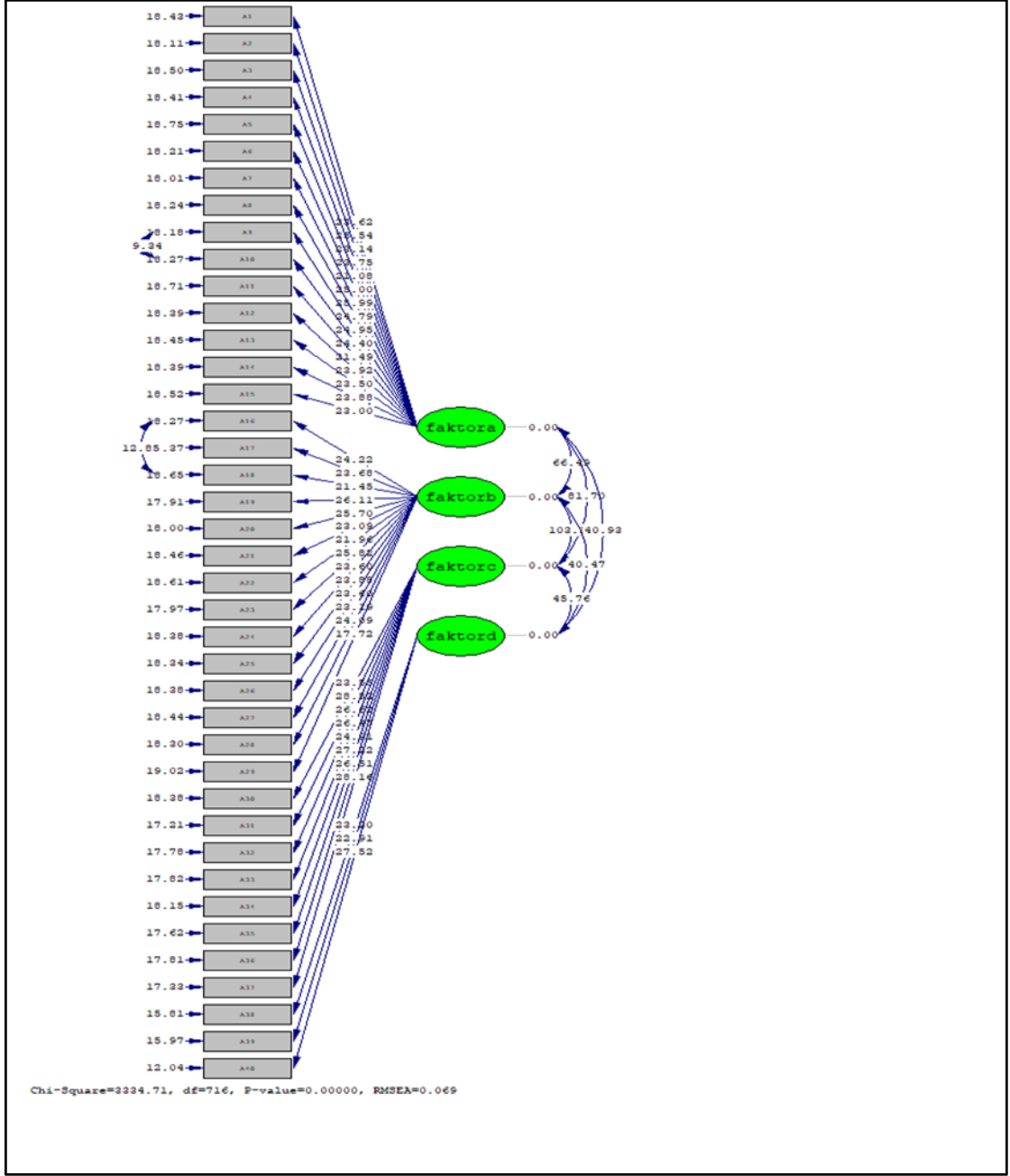
Ölçeklerin güvenilirliğini belirlemede en çok kullanılan yöntemlerden birisi de iç tutarlılık güvenilirliğini ölçen Cronbach Alpha değeridir. İç tutarlılık güvenilirliğini ölçmek için kullanılan Cronbach Alpha değeri 0,60 ve üzeri olmalıdır (Gürbüz ve Şahin, 2016: 325). Çalışmada iç tutarlılık güvenilirliğini ölçmek için IBM SPSS 25 programı kullanılmış, Cronbach Alpha değeri 0,97 bulunmuştur. Bu veriye göre ölçek maddeleri çok iyi derecede güvenilir durumdadır ve madde-toplam istatistik (item-total statistics) tablosundaki madde silindiğindeki durumu gösteren sütunda daha iyi bir sonuç elde edilememektedir. Yani Cronbach Alpha değeri çok yüksek olduğundan silindiğinde ölçeği daha güvenilir yapacak bir madde yoktur.

3.4. Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA)

Ölçek geliştirme çalışmalarında AFA ile faktör yapısı belirlenen ölçeklerde, kuramsal yapının doğrulanması amacıyla DFA yaygınlıkla kullanılmaktadır. DFA kullanılarak faktörlerin uyumu, ölçekteki değişkenlerden meydana gelen yapı altındaki bağlantılar belirlenmeye çalışılmaktadır (Brown, 2015, 1,2). Ölçeğin DFA analizi için LISREL 8.72 programı kullanılmıştır. Buradaki çalışmada daha önce AFA ile faktör analizi yapılan ve “4” faktörlü olduğu anlaşılan 40 maddeden oluşan modelin uyum durumu, değişkenlerle oluşmuş yapıda gerçekleşen ilişkiler, kuramsal yapının doğrulanması ortaya konmak istemiştir. DFA modellerinde, uyum indekslerinin kabul kriterlerini karşılamadığı durumlarda, modifikasyon işlemleri yapılır. Ancak modifikasyon işleminin araştırmanın kuramsal yapısı tarafından da açıklanabilir olması uygun olacaktır (Çokluk vd., 2010, 272, 273). Buradaki çalışmada da yapılan DFA sonucu uyum indeksleri kabul değerlerinin bazılarını karşılamadığından modifikasyon işlemi yapılmıştır. Modifikasyon gerekmesinin sebebi ölçeğin kuramsal yapısındaki kuşak haklarının bütünlüğü ilkesiyle yakından ilişkilidir. Böyle olduğundan ölçek maddeleri de birbirleriyle ilişkilidir. Aynı sebepten, daha önce AFA analizinde de açıklandığı gibi faktör yükleri diğer “3” faktörden çok daha fazla “1.” Faktöre yüklenmiştir. Dolayısıyla aşağıdaki analizlerde görüldüğü gibi, atfı yapılan kaynaktaki öneriler ve teknik bilgiler doğrultusunda, DFA için LISREL 8.72 programıyla ilgili analizler gerçekleştirilmiştir.

3.5. T-Values (T-Değerleri) Diyagramının Yorumu

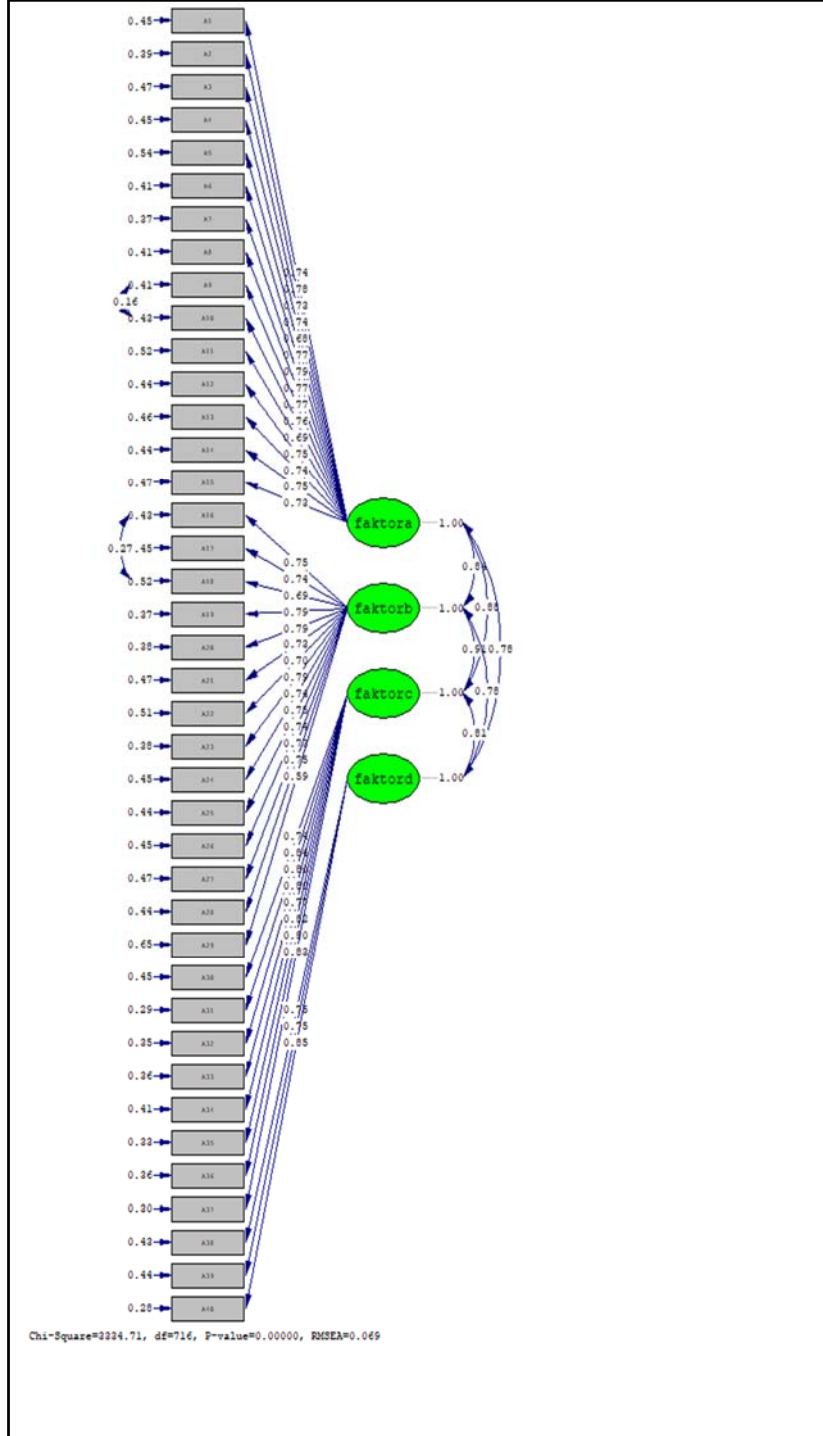
Lisrel programıyla DFA yapmak için öncelikle “T - değerlerinin” (T - Values) anlamlılığına bakmak uygun olur. Burada analiz sonucu ortaya çıkan diyagramda örtük değişken ya da örtük değişkenlerden, (AFA ile ortaya çıkan faktör ya da faktörler) dikdörtgen şeklindeki kutulara (Burada gözlenen değişkenler görülür.) giden oklara bakılır. Eğer oklar üzerinde görülen değerler 1,96’dan büyükse 0,05 düzeyinde, 2,56’yı aşarsa 0,01 düzeyinde anlamlı olduğuna karar verilir. 1,96’nın altında görülen değerler varsa ($p>0.05$) olacağından o maddenin anlamlı olmadığına işaret edeceğinden ölçekten çıkarılması gerekir. Bu durumda örtük değişkenden gözlenen değişkene giden “ok”un rengi de kırmızı olarak görülür (Gürbüz ve Şahin, 2016, s. 343; Çokluk, 2010, s.303, 304). Buradaki T-değerlerini gösteren diyagramda ise aşağıdaki Şekil 2’de görüldüğü gibi, T-değerleri 2,56’nın üstünde olduğundan T-değerleriyle ilgili parametrelerin 0,01 düzeyinde anlamlı olduğu söylenebilir (Şekil 1).

Şekil 2. T Değerleri Diyagramı

3.6. Standardized Solution (Standartlaştırılmış Çözüm) Diyagramının Yorumu

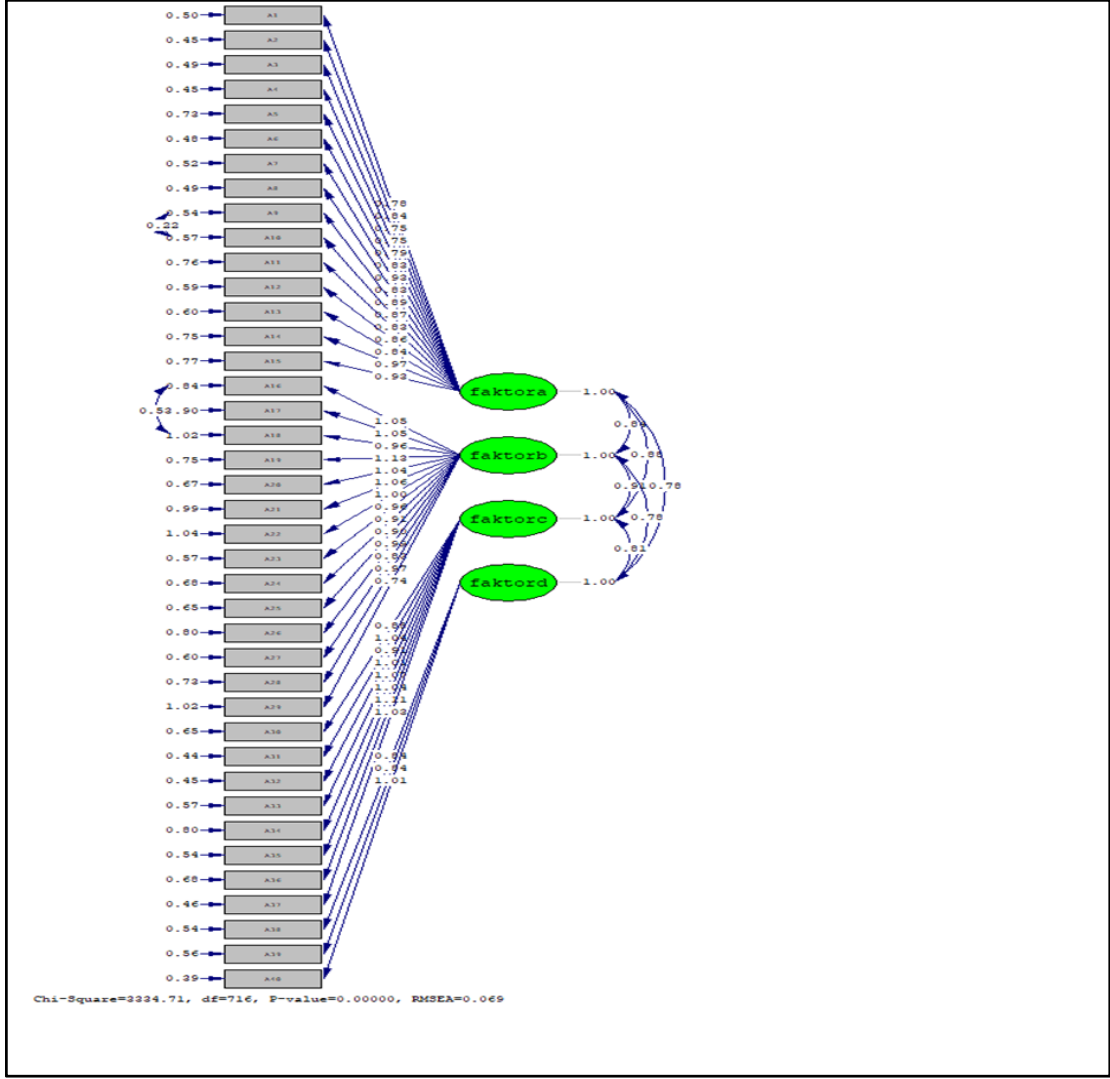
Yine Lisrel programıyla DFA sırasında incelenecek bir diğer diyagram ise “Standardized Solution” (Standartlaştırılmış Çözüm) diyagramıdır. Burada görülen path diyagramında örtük değişkenden gözlenen değişkene giden okların izlenmesiyle gözlenen değişkenin örtük değişkeni ne derece açıkladığı görülür. Örtük değişkenden giden oklar üzerindeki değerler 0,30’dan büyük olmalıdır. Path diyagramının en solundaki oklar ise, hatalı değişkenleri (varyansları) gösterir. Hata varyanslarının “1”den küçük olması beklenir (Gürbüz ve Şahin, 2016: 343). Burada geliştirilmeye çalışılan ölçekte Şekil 3’de görüldüğü gibi, hata varyanslarının tamamı “1”den oldukça küçüktür ve dolayısıyla hatalı değişken bulunmamaktadır. Ayrıca örtük değişkenden gözlenen değişkene giden oklar üzerindeki değerler 0,30’dan önemli ölçüde farklıdır (Şekil 3).

Şekil 3. Standartlaştırılmış Çözüm Diyagramı

3.7. Estimates (Tahminler) Diyagramının Yorumu

Lisrel programı yoluyla elde edilen “Estimates” çıktısı ise, standardize edilmemiş yol katsayılarını ve hata varyanslarını gösterir. Yol katsayıları dikdörtgenlere giden değerler, hata varyansları en soldakilerdir. Diyagramın en altında, χ^2 , df, p ve RMSEA uyum değerleri görülür. Bu verilere göre, “ χ^2/df ’nin 5’in altında, “p” değerinin 0.05 anlamlılıkta, RMSEA’nın 0.08’in altında” olması gereklidir (Gürbüz ve Şahin, 2016, s. 343). Buradaki çalışmada aşağıda Şekil 4’te görüldüğü gibi, χ^2/df (3334,71/716)=4,65 dir. “P” değeri 0.00, RMSEA 0.06 olduğu için uygundur (Şekil 4).

Şekil 4. Tahminler Diyagramı

4. Sonuç

Çalışmada da vurgulandığı gibi, insan haklarıyla ilgili literatür incelendiğinde, insan hakları konusunda farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Buradaki çalışmada, insan haklarıyla ilgili tarihsel süreçteki gelişmeleri de dikkate alan, kuşak hakları yaklaşımı dikkate alınmıştır. Literatürde, birinci, ikinci, üçüncü kuşak haklar olarak yer alan bu haklar, insanların buldukları ülkede onurlu, sağlıklı ve mutlu, insana yakışır bir çevrede yaşamaları için en temel gereklere sahiptir. Çalışmada temel amaç, Türkiye’de insan hakları konusundaki algıyı ölçmek değildir. Çünkü herhangi bir ülkedeki insan hakları algısıyla ilgili ölçme yapabilmek için mümkün olan en geniş örneklem ile çalışmak gereklidir. Burada ise, yöntem ve teknikler başlığı altında da açıklandığı gibi, amaç, kuşak hakları bağlamında insan haklarını ölçebilecek bir araç geliştirmek olduğundan, 764 bireyin katılmış olduğu ölçek çok iyi derecede bir örneklem kapasitesine sahiptir.

Ölçeğin geçerli ve güvenilir bir araç olduğunu kanıtlayabilmek için gerçekleştirilen analizler, yöntem ve teknikler bölümünde yer almaktadır. Ölçeğin geliştirilmesi sırasında, literatür çalışmasından başlamak üzere, uzman görüşü alınması, ön deneme testi aşaması, etik kurul raporu alımı, ölçeğin internet ve sosyal medya ile dağıtılması aşamaları gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların cevaplandırmaları sonrası IBM SPSS 25 programı kullanılarak veri temizliği, güvenilirlik analizi, AFA analizi çalışmaları yapılmış, DFA ise, Lisrel 8.72 programı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Tüm bu çalışmalar sonucunda, KHÖ’nün AFA

sonucu “4” faktörlü bir yapısı olduğu ortaya çıkmış, DFA sonucunda da yöntem ve teknikler başlığı altında da ayrıntıları görüldüğü gibi, ölçeğin yapısı doğrulanmıştır. Araştırmadan elde edilen sonuçla, KHÖ geçerli ve güvenilir bir araçtır.

Kaynaklar

- Ağaoğulları, M. A. (1989). Fransız Devriminin Birey-Devlet İlişkisi. *Ankara Üniversitesi, SBF Dergisi*, 44(3), 195-228.
- Akal, C. B., Erözden, O. ve Akbulut, O. (2003). *İnsan Haklarının Tarihsel Gelişimi*. İstanbul: Toplumsal Katılım ve Gelişim Vakfı.
- Akıllıoğlu, T. (1995). *İnsan Hakları I- Kavram, Kaynaklar ve Koruma Sistemleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi S.B.F İnsan Hakları Merkezi.
- Anar, E (1999). *İnsan Hakları*. Ankara: Maki Basın Yayın.
- Aybay, R. (2010). *İnsan Hakları Seçilmiş Makaleler*. İstanbul: Pencere Yayınları.
- Brown, T. A., (2015). *Confirmatory Factor Analysis for Applied Research*, London: The Guilford Press.
- Çeçen, A. (1990). *İnsan Hakları*. Ankara: Selvi Yayınları.
- Çeçen, A. (1998). *Günümüz Koşullarında İnsan Haklarının Genel Görünümü, Türkiye’de İnsan Hakları*, Ankara: TODAİE.
- Çeçen, A. (1999). *İnsan Hakları Rehberi*. Ankara: Bilim Yayınları.
- Clapham, A. (2010). *İnsan Hakları*. Ankara: Dost Yayınları.
- Çokluk, Ö., vd. (2010). *Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik: SPSS ve LISREL Uygulamaları*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Çotuksöken, B. (2010). *İnsan Hakları ve Felsefe*. İstanbul: Papatya Yayıncılık.
- Degrenne, M. L., Les Reunions et Les Pouvoirs de Police, These Pour Le Doctorat, Imprimerie Caron Caen.
- Doğru, O. (1998). *İnsan Hakları Uluslararası Mevzuatı*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Donally, J. (1989). *Teoride ve Uygulamada Evrensel İnsan Hakları*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Durul, F. (2018). *AİHM’de Türkiye İfade Özgürlüğü Davalarının Antropolojik İncelemesi (1987-2011)*. İstanbul: Libra Kitap.
- Edmundson, W. A. (2004). *An Introduction to Rights*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Erdoğan, M. (2001). *Anayasal Demokrasi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Erdoğan, M. (2011). *İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku*. Ankara: Orion Yayınları.
- Gemalmaz, S. (2001). *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Gözler, K. (2011). *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*. Bursa: Ekin Basım Yayın.
- Gülmez, M. (2001). *İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi*. Ankara: TODAİE.
- Gürbüz, S., ve Şahin, F., (2016). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri Felsefe – Yöntem – Analiz*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Güriz, A. (1985). *Hukuk Felsefesi*. Ankara.
- Kapani, M. (1993). *Kamu Hürriyetleri*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Karaosmanoğlu, F. (2011). *İnsan Hakları*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Kuçuradi, İ (2004) *Felsefe ve İnsan Hakları*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi
- Kuçuradi, İ. (2007). *İnsan Hakları Kavramları ve Sorunları*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Tezcan, D. (2006). *İnsan Hakları El Kitabı*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Uygun, O. (2000). *İnsan Hakları Kuramı*. Ankara: Yapı Kredi Yayınları.
- Yeşilçayır, C. (2019). *İnsan Hakları Felsefesi*. Konya: Çizgi Kitabevi.

Etik, Beyan ve Açıklamalar

1. Etik Kurul izni ile ilgili;

Bu çalışmanın yazar/yazarları, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimlerde İnsan Araştırmaları Etik Kurulu’nun tarih 29.04.2021 sayı 2021/171 ve karar 2021/04 ile etik kurul izin belgesi almış olduklarını beyan etmektedir.

2. Bu çalışmanın yazar/yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uydıklarını kabul etmektedir.

3. Bu çalışmanın yazar/yazarları kullanmış oldukları resim, şekil, fotoğraf ve benzeri belgelerin kullanımında tüm sorumlulukları kabul etmektedir.

4. Bu çalışmanın benzerlik raporu bulunmaktadır.
